

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՌՆԵՒԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ ԵՐԿՐՈՐԴ՝ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՌՆԵՒԱՅ ՀԱՐԱԹ 23 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1871

ԹԻՒ 921

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Գերմանիոյ կրօնական գրգռութիւնը՝ այսինքն Պապին անսխալութեան դէմ եղած շարժումը երթալով մեծ կարեւորութիւն ու քաղաքային կերպարանք մի կը ստանայ։ Ստոյգ է թէ մօտիւ տը Պիսմարք մինչեւ ցայսօր ուղղակի միջամտի չեղաւ այս խնդրոյն, սակայն դժուարին չէ տեսնել Քրուսիոյ ձեռքը՝ ի դորձակցութեանը՝ զոր բողոքականութիւնը մէկ կողմէն, և քաղաքական իշխանութիւնը միւս կողմէն՝ կը մատուցանէ հակաանխալական ժողովրդոց, որ հին կաթոլիկ կառուաններն այժմ։

Այս քաղաքական և կրօնական շարժումը, յորմէ անտարակոյս նոր հերձուած մի պիտի դոյնայ իծոց կաթոլիկ եկեղեցւոյն, այս շարժումը կը ըսեմք ծնաւ ի հակառակութենէն զոր Տէրինկէր համբաւոր կանոնիկոսը և ուրիշ շատ գերմանացի Լոտուածաբաններ իրաւամբ ունեցան ընդդէմ անսխալութեան վարդապետութեան։ Իրենց ազդու խօսքերով և իրենց դուռնեցիութեամբ այս Լոտուածաբանները հաստատեցին թէ հոգով անկեղծական կոչուած ժողովէն ուրոշուած վարդապետութիւնը ընդդէմէ կաթոլիկ եկեղեցւոյն աւանդութեանց և անոր կանոնական հիմնադրութեանցը։ Աստուծոյ շահերը՝ այսպիսի յայտարարութիւն մի հրատարակելուն պատճառաւ, բանաբանեցան։ Բայց մինչև ցայսօր այս կրօնական կռիւն՝ պարզապէս Լոտուածաբանական ասպարեզէն դուրս ելած չէր։ Կամ ուրիշ բառերով քաղաքներով՝ եթէ հերձուածը գոյութիւն ստացած էր ի միտս կրօնական կաթոլիկ եկեղեցւոյն, նախքան զորոշումն և զհրատարակութիւնն անսխալութեան վարդապետութեան, սակայն այս օրինակոր բաժանումը տակաւին գործնականութեան մէջ չէր մտած։ Կամ նապէս գերմանական կառավարութիւններն ևս ուղղակի միջամտիս չէին եղած այս խնդրոյն։ Այլ բանական համարած էին թէ՛ Պրէքսիի և թէ՛ Սուրինի

մէջ, ընդհանուր կերպիւ յայտնել թէ հոգով ժողովոյն սրտումները ամենէն համաձայն չեն կաթոլիկ եկեղեցւոյն նախնական կացութեանը։ որուն վերայ հիմնեալ է ահաւորեան և կաթոլիկ դաւանութեան մէջ եղած յարաբերութիւնները։ Եւ այս առթիւ յիշեալ կառավարութիւնները պաշտօնապէս յայտնած էին, թէ ահաւորեան իւր իրաւունքը հաստատուն պիտի պահէ ընդդէմ նոր վարդապետութեանց հոգով ժողովոյն։ Ասանց ուշագրութիւն մատուցանելու այս պաշտօնական յայտարարութեան, Սուրինի արքեպիսկոպոսը, ինչպէս նաև ուրիշ պալարացի եպիսկոպոսներ վարդապետութեան անձնական անսխալութեան վարդապետութիւնը հրատարակել իրենց թեմերուն մէջ, որով ժողովրդեան մեծագոյն մասին կրօնական զգացմունքը վերաւորելով՝ մեծ գրգռութեան պատճառ տուին։ Գրգռութիւնն որ երթալով սաստկացաւ և շուտով տարածեցաւ բոլոր Գերմանիոյ մէջ։

Այս լուսաւորեալ երկրին երեւելի Լոտուածաբանից բանիւ բերանոյ և դրաւոր յորդորանքը՝ անցեալները Սուրինի մէջ մեծ ժողով մի գումարուեցաւ, ուր ներկայ գտնուեցան 7000ի, չափ գերմանացի, հոլանդացի, գլիցցեր և զաղիցացի կաթոլիկներ, որոնք հակառակ են անսխալութեան վարդապետութեանը։ Այս ժողովոյն մէջ եղած լուսաւոր որոշումներուն նայելով, պիտի չուշանամք անսխալ զիպարուութիւնը կաթոլիկ եկեղեցւոյ մի՝ որ պիտի կառավարուի ինքնիրեն, այսինքն բոլորովին անկախ հոգով Սուրինոյն իշխանութենէն։ Եւ որովհետեւ Գերմանիոյ այս նոր հերձուածոյն հաստատուելը ամեն կերպիւ նպաստամտոյց է այս կայսերութեան քաղաքականութեանը, և որովհետեւ հոգով անսխալ Պապը չլինար իւր ըրած մեծ սխալը ճանաչել և ի շուրջ ճշմարտութեան մտնել, ուստի տարակոյս չկայ թէ շատ ժաւանակ չանցած գերմանական կաթոլիկ եկեղեցի մի պիտի հաստատուի, առանց հաղորդակցութիւն ունենալու հոգով հետ և իւր մասնաւոր իրաւասութեամբը

կառավարելով։ Այս կրօնական երեւելի դէպքը՝ Գերմանիոյ ի ձեռս բերած ազդային յաջողութիւնն, ներէն փոքրացոյնը չէ և կատարելապէս կը համապատասխանէ մօտիւ տը Պիսմարքի բաղձանացը։

Օգոստոսի Սուրինի մարդասիրական առաջնատեղութիւնը շնորհիւ և իւր ընտրած արժանաւոր Սեծ-Լպարգոս՝ բարձրա՝ Մահմուտ փաշային ազդու գործակցութեամբը յոյժ կարեւոր բարեկարգութիւններ և տեղութեան դանձու վերաբերեալ խնայութիւններ ի դորձ կը դրուին։ Այս խնայութեանց գումարը տարին 150 միլիոն ղուրուշի կը հասնի կըսեն։ Իսկ վարչական նոր կարգադրութեանց և տնօրէնութեանց դալով, բաւական է ուշագրութեամբ կարգալ՝ օգոստոսի Սուրինի ազդեցութեամբը Սեծ-Լպարգոսէն գրուած շրջաբերական նամակը, որ օգոստոսի կայսերութեան ամեն վախճաններուն յաղաղութեան և զոր մեր ընթերցողաց աչաց ներքեւ կը դնեմք ըստ թարգմանութեան Սուրինի լրագրոյն։

Տէրութեան ամեն կարգի ժողովրդոց երջանկութեանն ու բարեկեցութեանն ապահովելու առանց ազդի և կրօնի խտրութեան, և երկրին հարստութիւնը զարգացնել, այս էր մեր օգոստոս տարի զնշափառ Սուրինի կառավարութեան նպատակը՝ երբոր վախճաններու գրութիւնը սահմանեց։

Եթէ այդ գրութիւնն իրաւամբ ակնկալեալ արդիւնքը շարտադրեց, պատասխանատուութիւն չլինար բնաւ ինչ վեհա՞ Սուրինի վրայ լինալ, որ այնչափ անձնական ճիշդ յանձն առաւ, ինչ կեդրոնական կառավարութեան, որ այս գործը դիւրացնելու յատուկ եղող ամեն տրամագրութիւնները ձեռք առաւ ինչպէս են դատաստանական ատեանները կազմել, իւրաքանչիւր պաշտօնատարի պարտականութիւնները բացորոշապէս սահմանել, ապահովութեան ամեն միջոց տնօրինել, և որ միշտ ամենամեծ փութաշնորհ վարչական գործերը մատակարարեց, ինչ ժողովրդեան

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆՔ

ՍՈՒՐԻ ՏԵՂԵՍԱՅ ԽՆԳԻՐԸ

(Շարունակութիւն)։ (1)

«Այլ երբ այս խորհուրդն ևս արդիւնաւորեալ վրայ էր, և ըստ այնմ ընկեր սկսեալ մօտ, դարձեալ խնդիրը փոխելով ըսին, շատ լաւ, բայց այն դռներուն բանալիներն ո՞ր ազդին քովը պիտի մնան, և առոր պատճառաւ չըլլայ որ մեր մէջը դարձեալ անհամաձայնութիւններ ծագին և խռովութեան փոխուի։ (Ի հարկէ ունկնդրէք կըսեն թէ այս ինչ գարմանայի խաղաղասէր հոգի ունեցող կրօնաւորներն են, երկնային հրեշտակէր են՝ ինչ են, որ երբեք խռովութեան ատրիք անգամ տալին կը փութին և կը հեռանան)։

«Արեւմտեան կարելի չէ՝ արդեօք նոյն դռներուն քով մէկ մէկ սենեակ շինուի երեք ազգաց ծախիւքը և պահապանները գրեւելով բանալիները անոնց յանձնուի, և որ աղքատի որ պէտք ըլլայ և երթայ հոն, պատրաստ գտնայ։ այս եղանակաւ ահա երեք ազգաց գերեզմանատուներն ալ նախ անանոց արածեալ տեղ ըլլայ ի դատ՝ հասարակութեան ոտնակոխ ըլլալն ալ կապտի, և մենք ալ ի դուռ տեղ իրարու սիրտ չենք վիրաւորեր։ Սոյն առաջարկութեան մէջ մնալու միայն Հայոց ազգին պիտի ըլլար։ վասնոր թէ՛ երկու դրան տեղերը և թէ՛ դռնապահաց համար շինուելիք սենեակներուն տեղը Հայոց ազգին գերեզմանատուներն պիտի առնուէր և միշտ ալ Հայոց ազգին գերեզմանատուներն երկու ազգաց ոտից տակ պիտի մնայր յատկեան։ Որ վասն ի հարկէ այս խորհուրդը մենք պիտի հերքելէք և հերքելիք իսկ։ և

միտնալով մենք ալ մեր կարծիքը յայտնեցինք, որ և ինչ մէկին սեպականութեան չգտնել ի դատ, շատ ալ պարզ էր և դիւրին, այսինքն՝ Հայոց և Յունաց գերեզմանատան մէջ տեղին ճանապարհ մը բանալ երեք կանգուն լայնութեամբ, որով ամենայն դիւրութեամբ և խաղաղութեամբ Հայոց և Յունաց գերեզմանատուներն ընդ իրարմէ պիտի որոշուէին։ նոյն ճանապարհը ըսինք կիթ ուղեմք, բայց կրթողութեամբ հասարակաց երթուելութեան համար, և եթէ ուղեմք, երկու գլուխը 2 դուռ դնելով կը փակենք։ Հայոց և Յունաց քով մէկ մէկ բանալի կը գտնուին, երբ պէտք ըլլայ, իրենց բանալիով կը բանան կը զոյնեն երկու ազգն ալ, այս երկու եղանակն ալ կարելի է և շատ ալ դիւրին։ Կամ նախապէս ալ Հայոց և Լատինաց գերեզմանատանց մէջ տեղը եղած պատն ալ երկու ազգաց ծախիւք և գիտութեամբ կը շինուի։ Ինչպէս արդէն նոյն պատն մէջ տեղուած քարերն ալ կը յայտնէին թէ նոյն իսկ շինուած ժամանակն ալ այդպէս եղած է։ և Լատինք իրենց գոռը իրենց արեւմտեան կողմը կից եղած թաղաւորական պողոտային կողմէն կը բանան։ այսպէսով երեք ազգաց գերեզմանատուները ամենայն դիւրութեամբ իրենց պատերովը որոշուած և առանձին առանձին կը զարկն ի տակ մնայած կը լլար, և այսօր ալ այս սրտամաշ դատին պատճառ ըլլալու ատրիքներ երեւան չէր ելար։

«Այլ այս մեր օրինակոր առաջարկութիւնն՝ ինչպէս որ ինքնին յայտնի է խաղաղասէր անձանց, ի հարկէ Լատինաց խռովասէր սրտին ծանր պիտի դար և եղաւ այնպէս։ վասնոր եթէ գործը այս եղանակաւ սկսուէր, անոնց չոր և յափշտակիչ խորհուրդը իրենց սրտին մէջ պիտի խղճուէր մնար։ և իրենց նպատակին հասնելու համար միջոց պիտի պակսէր և չպիտի կրնային իրենց ըրած խորհուրդը զուրն հանել ի միտս երկուց ազգացս,

մանաւանդ Հայոց։ Երբ այս խաղաղասէր առաջարկութիւնն լսեցին, զոր արդէն Յունաց ամենա սրբազան Պատրիարքն ամենայն սիրով ընդունած էր, ի խոր խոցեալ խռովեցան Լատինք, և փոր մի յառաջ իրենց այն քաղցր և հեզ խօսուածքը, եղբայրսիրութիւնները զոր առատօրէն կը խոստանային մեզ առ ի պաշարել և խաբել, և որով զմեզ զրազեցուցած իսկ էին քանի մը օր առ ի օրինաւոր պատրաստել իւրեանց մեքենայութիւնները՝ ի վառնութիւն փոխեցին, որով և լոյսը ջանքերն և աշխատութիւնները անօգուտ եղան։

Հայք և Յունք մինչդեռ այս սրտամաշ կը լսեցանց վրայ կը խորհէինք և ելք մը գտնաւու համար ուրիշ եղանակ կը մտածէինք, մէկ մըն ալ լսեցինք որ Լատինք իրենց գերեզմանատան պատը սկսեւ են շինել կայծակի արաւ դուռեմար։ և երբ հարցուցինք թէ այդ ի՞նչ ընթացք է, զոր բռնած էք, ո՞չ ապաքին դարձեալ խորհրդակցեցինք պիտի, և որ և իցէ կերպիւ համաձայնութեամբ պիտի սկսէինք, այժմ դուք բոլոր ձեր ըսածները մոռնալով անոր հակառակը ի գործ կը դնէք։ և եթէ մտքերնիդ անոր հակառակը ի գործ կը դնէք, և եթէ մտքերնիդ բարի է, ինչո՞ւ այդպէս առանձին, ինչո՞ւ առանց լուր տալու մեզի, և ինչո՞ւ այնքան կայծակի արագութեամբ կը զործէք։ միթէ անկարելի բան մի էր անոր միջոցը գտնալ, կամ համոզել և կամ համոզուել։

Պատասխան տուին անոնք մեզի ըսելով թէ։ «Այլ մենք ալ այնպէս ըլլալը դիտեմք, և կուզէինք ալ որ և իցէ կերպիւ վերջ մը տալ, այլ երբ նայեցանք որ դուք պատ շինելու միտք չունէք, և եթէ ձեզ մնայ, շատ պիտի ուշանայ, մեզի ալ մեր Տէրութիւններէն սաստիկ հրաւաններ կան որ առանց ժամանակ անցընելու գերեզմանատան պատերը լրացնեմք, վասնորայ ձեզ լուր տալու հարկ չմնայ։

«Այնք այս բանիս վրայք ինչ որ կարելի էր ընել ըս

(1) Տես լրագրոյս 902—904, 906, 907, 909, 912—915, 919 և 920 քիւնքը։

վրայ, որ ուղիմութեամբը, ամեն բանի մէջ յաջողա-
կութեամբն և յառաջագիւղութեան ու քաղաքակրթու-
թեան ձայնին հլուութեամբը նշանաւոր է. ոչ ալ վեր-
ջապէս երկրին հողոյն բնութեանը վրայ, որ իր աշ-
խարհագրական դիրքովն և բնական ահհուն հարստու-
թեամբն եթէ ոչ աշխարհի ամենէն բարդաւաճը՝ գո-
նէ բարգաւաճներէն մէկը լինելու կոչուած է:

«Ուրեմն յայտնի կը տեսնուի որ յանցանքը դաւա-
ռական իշխանութեանց է միայն, որք չկրցին ըստ
բաւականին հասկնալ այն ազնիւ դիտաւորութիւննե-
րը որ այս վերածնութեան գործին շարժառիթ եղան:

«Արդարեւ ստոյգ աղբիւրէ տեղեկացած է կայսերա-
կան կառավարութիւնը որ այդ իշխանութիւնները՝
փոխանակ ամեն բանէ առաջ և բացարձակ կերպիւ
արդարութեան հող տանելու, որ ամեն բարդական և
նիւթական յառաջագիւղութեանց հիմն է, համեմատա-
բար երկրորդական բաներով զբաղեցան, ինչպէս են
ճամբաներ շինել, քաղաքները զարդարել, քանի
մը լրագիրներ և պաշտօնական տարեցոյցներ հրա-
տարակել տալ, որք առաւել կուտային շինելու
դիւրու պաշտօն առած կը թուին՝ քան թէ հասարակու-
թիւնն իր պարտականութեանց և ճշմարիտ շահուց
վրայ լուսաւորելու, և այնպիսի դեղձմանց թոյլտու-
ութիւն ըրին որ արդար բողոքանաց առիթ տուին:

«Ասկէ զատ, շինուած ճամբաներն ալ՝ որոց վրայ
այնչափ կը խօսին կառավարութեան ուղղած տեղեկա-
գրերնուն մէջ, եթէ ճանաչող ըսուելու արժանի բա-
ներ լինէին, ոչանոց համար եղած գրամական ղոհո-
ղութիւնները պիտի մեղքնայինք, ոչ ալ այն հաւանու-
թեանց ու գովութեանց նշանները, զորս այդ ճան-
բաները շինողներն յաջողեցան ստանալ և խոնէն
և լրագիրներէ:

«Բայց ատոնց մեծ մասն այնչափ դէշ շինուած
ճանապարհներ են, որ փոքր ի շատե՛ յորդ անձրեւ մը
բաւական եղաւ շատ դաւառաց մէջ քայքայելու:

«Սակայն, եթէ նոր փորձ մը՝ վիճակներու դը-
րութիւնը մշտնջենապէս պիտի դատադարտէր, վե-
հափառ Սուլթանին կառավարութիւնը վայրկեան մը
չէր վարաներ այդ դրութիւնը մէկ կողմ նետել և ու-
րիշ լաւագոյն մը ընդունիլ:

«Բայց խոհանութիւնն՝ ինչպէս նաև ամեն տե-
սակ ծանր ղոհողութեանց զգացումը՝ պարտք կը դնեն
նորէն խղճի մտօք փորձել այդ դրութիւնը, որ իր
կատարելագործեալ կազմութեամբ օգտաւէտ արդիւնք
կը խոստանայ: Ասոր համար պէտք է որ դաւառական
իշխանութիւնները քաջ խելամուտ լինին վեհափառ
Սուլթանին մտածողութեան դիտաւորութեանց, և զանոնք
անխոնջ յարատեւութեամբ և անբրդուելի անձնուիր-
ութեամբ գործադրելու աշխատին:

Ինքը խղճի փառասիրտ օրով, և անձամբ ինքը եկաւ նոյն
տեղը, ինչպիսի յառաջագոյն ալ պատմուեցաւ, և անոնց
երեսին ըսաւ, «Իրաւունք չունիք Հայոց գերեզմանա-
տան վրայ դուռ ձգելու, քանի որ արեւմտեան կողմը
թագաւորական ճանապարհ կայ: Ես Գուտուս մութա-
սարքով ըլլալով այդ տեղ Հայոց իրաւանց վրայ ձեր
դուռը չեմ ճանաչեր»: Բայց ո՞վ էր ըսողը. մութասա-
րքին ըսած խօսքերը բողբոջին ապարդիւն մնացին,
վասնզի արդիւնը չկարողացաւ ահա այն է, որ մնաց
քանիցս անգամ Բարձրագոյն Գուռն ծանձրացուցինք,
այլ անօգուտ, և չեմք գիտեր թէ ինչո՞ւ համար մեր գոր-
ծերը այսպէս երեսի վրայ կը մնան:

«Այս վսեմա. Տեառք, պատմեցի ըստ ձեր բարձր
հրամանի, ըսաւ Ս. Պատրիարքը. և ահա ականատես
եղաք օսմանեան բարեխնամ տէրութեան այսքան դա-
րերէ ի վեր հաւատարիմ հպատակին այս Գրանչխիկան
միաբանութեան երեսէն քաջած անտանելի նեղութիւն
ները, հալածանքները և ըրած կորուստները զորս Ֆե-
րանչխիկանք յախչատակած են և զեւ այսօր նոր իրաւ-
ունքներ յախչատակելու ձեռք կը զարնեն: Ուրեմն տեսաք
իմ, կը խնդրեմ իմ կողմէս իմ մեծադոր և խնամաւոր
թագաւորիս հաւատարիմ հպատակ Հայոց աղբիւն իրա-
ւանց կորստեան կակիծները Նորին Ահափառութեան
խմայուցէք, և նորին հայրական քաղցր անարկութիւն
ները և զթութիւնները իւր սիրելի հպատակին իրաւանց
վրայ դարձնելու միջնորդեցէք. և եթէ դուք վսեմափայլ
տեսար, այսքան ժանրախոյզ քննութեամբ յայտնի
տեսնելէն և խնամալէն յետոյ դարձեալ զանց պիտի ընէք
ինչպէս ըրին ձեր նախորդները, կը խնդրեմ այս օրէն ա-
սացէք ո՞ւմ գիտեմ, զո՞վ աղաչեմ, զո՞վ միջնորդ գըտ-
նամ, ասացէք ինձ կաղաչեմ, զի այս ցաւերը զորս Ֆե-

«Այս դիտողութիւններն ընելով՝ իմ նպատակս է
այդ իշխանութեանց խորին ուշադրութիւնը վերջին
անգամ հրաւիրել իրենց անհրաժեշտ պարտականու-
թեանց վրայ, և իմացնել որ զանցառու դատաւորնե-
րը իսկապէս ծանր պատասխանատուութեան ներքե պիտի
մնան երկրին առջև, և ամենախիստ պատիժներ կրեն:

«Անգամ մ'ալ կը իրենեմ թէ արդարութեան հա-
ւասարակէս մատակարարութիւնն իրենց բոլոր ըն-
թացից հիմ պիտի բռնեն. պիտի հսկեն որ բնաւ զեղ-
ծում մը չգործուի որո՞ւ դէմ է լինի. հասարակային
գործոց մատակարարութեան մէջ ամեն տեսակ յապա-
ղում պիտի արդելուն և յատուկ կերպիւ ալ ճանաչա-
ներուն ապահովութեանը պիտի հսկեն:

«Բաջայայտ է որ տէրութեան համայն ժողովուրդ-
ներն, առանց բնաւ աղդի և կրօնի խաթութեան՝ մեր
մտածած վեհապետին սիրոյն և հայրական հոգա-
ծութեան առջև հաւասար լինելով, միեւնոյն աջօք
պիտի նկատուին, որպէսզի անոնց իրարու հետ յա-
րաբերութիւնները շփոթող անցեալի մը վերջին հետ-
քերն իսկ անեւեւութեանն, և մանաւանդ անոնց փո-
խադարձ նախանձութիւնը զրկող ամեն պատճառներ
հեռացուին: Ահա. Սուլթանին ամենէն ջերմփա-
փաքներէն մէկն ալ հասարակային կրթութեան իրա-
պէս ծաւալմամբ իր հպատակաց բարոյական և մտա-
ւորական մշակութեան զարգացումը լինելով՝ դաւա-
ռական իշխանութեանց պարտքն է՝ ձեռնունին եղած
ամեն միջոցներով ուսմանց յառաջագիւղութիւնը քա-
ջելէն ոչ ունի նպատակաւ հաստատուած բաղմաթիւ
վարժարանաց մէջ:

ԱՉՔԱՅԻՆ

Նորնախիջեանէն գրուած հետեւեալ նամակը՝
Սահլ-Մէն քաղելով արժան կը համարեմք մեր ըն-
թացից հաղորդել. նոյն նամակին գրուածներէն
վերայ խոհական ուշադրութիւնը հրաւիրելով աղղա-
յին երիտասարդաց ոմանց, որք կամ չգիտութեամբ
և կամ ի կրից շարժեալ հակառակ են միշտ Ռուսաց
կառավարութեան ընթացքին:

Նորնախիջեան, 27 Յուլիս 1871

... խմբագիր,

Այս անգամ Նորնախիջեան զառիս ուղեցի ձեր
կարգաւորութեան այս կողմերու աղղայնոց վրայ տեղեկու-
թիւն մը տալ:

Բաղարը Օտէսայէն (60) փարսախ (միլ) հեռու Տօն
գետի վրայ 1773ին Գաթլիքիմա թագուհին ժամանակը
Խրքմի Հայերու դպրութեաններ եկած և այս անուամբ
չինած են Նորնախիջեանը. ուստի թէ՛ քաղաքին և թէ՛

բանչխիկանք հետզհետէ հասուցած են և միշտ մեղիւ
հասցընեն, ալ անտանելի են մեղեւ անհամբերելի: Ասա-
ցէք տեսաք իմ, եթէ բարեխնամ տէրութիւնը չուզէր
մեր աղաչանքները լսել, մեր կորուստները տեսնել, որ
երբէք չեմ յոսար, ասացէք մեզի. վասնզի մեր հոս
այս մարդկանց ձեռքը գերի և խաղալիք եմք եղած, ալ
չպիտի համբերեմ, և ամենայն դրութեամբ պիտի բող-
քեմ և չպիտի դադարեմ ի բողբոջել:

«Սեծադոր օսմանեան տէրութեան վեհափառ թա-
գաւորին մերոյ հպատակակեր բնութիւնը, ըսաւ վսե-
մափայլ Ալալի փաշան, երբէք չենք որ իւր իշխանու-
թեան տակ գտնուած հպատակաց արդար իրաւունքը
կորսուի. ասոր յայտնի տալանց կընայ սեպուիլ ձեր
սուրբ Յակովբայ տաճարին խնդրը որ այսօր աչքեր
նուր գիւնացէ, որուն համար ահա յատուկ հրամաններ
և քննիչ խրկից ի Պօլսը Նորին Ահափառութիւնն,
և զմեզ ի Գաւաթուս կոչեց:

«Այս, եղած է ժամանակ որ տէրութեան օրինաւոր
չեն կրցած հասկընդնել. և վեր ի վերոյ հասկցուած բա-
ներուն վրայօք ալ յանկարծ վճառատութիւն չկրնար
ըլլալ և ըլլայ ալ օրինաւոր չէ, ոյր վասն կերպարի եր-
բեմն միջոց, բայց ոչ երբէք կը մոռցուի. այլ երբ օր-
նաւոր կերպիւ գործին իսկութիւնը կը յայտնուի և կըլ-
ըտուի, իսկոյն արդար վճառատութիւնն ալ վրայ կը
հասնի. ասոր պէս ալ նայեցէք այս գործերուն մէջ որ
քոն կնճաւի կէտեր կան, որ մենք երբէք չենք գիտեր,
և չէր ալ յուսացուեր, որ այս աստիճան հակառակու-
թիւններ եղած ըլլան. անյոստալի բաներ, անխելի խաղ-
գախութիւններ դուրս կ'ըն լցուեցան. է՝ որ դուք ան-
ձամբ պատմեցիք, և է՝ որ զորք ինքնին յայտնեց ի հար-
կէ այս մեր տեսածները, քննածները և ըսածները բոլոր

բնակչաց վրայ համառօտ տեղեկութիւն մը կու գեմ տալ:
Անի 8 կիւղեցի բաւական պայծառ, 1 վահր սուրբ Խաչ
անուամբ ընդարձակ գեղեցիկ պարտիզով եւրոպական
ձեռք շինուած: Այս վահրը թաղուած է Նալպանդեանի
մարմինը որ քաղաքէն 1 1/2 ժամ հեռու է: Պարոյ չի-
կայի պէս է ժողովրդոց անհոգութեան պատճառաւ,
3000 տուն կը հաշուեն, որոնց կարծեմ 1) 1/2 մասը ցորենի
վճառատակութեամբ կը պարտաւոր. միւսները մանի-
թուրայի թէ՛ խաճութ պան և թէ՛ վճառատակ են, և մէկ
մասն ալ արհեստաւորներ կայն: Այս կողմի ցորենի վա-
ճառատակութեան մեծ մասը իրենց ձեռքն է. իր մօտե-
րը 5-6 Հայ գիւղեր ունի, որոնք երկրագործութեան
մէջ արտավարութիւնը բնորոշ են իրենց համար. ժո-
ղովրդոց բարքը կէս մը տափական և կէս մը բուսական են,
բայց միշտ տափական սովորութիւնները իրենց անուշ
կուգան: Եւ զոտնին Պօլսը հայերէնէն մարուք է կրնայ
ըսուիլ՝ Բուսի բուսեր շատ քիչ կը գործածեն հայերէնէն:
Բուն մէջ, ընդհանրապէս ջերմ ուսումնասիրութեան և
յառաջադիմութեան սէր չկայ. ասոր ալ պատճառը Եւ-
րոպայի հետ յարաբերութիւն չըլլալը և ամեն մարդ իր
գործին դրաղած և բոլոր գործերին Մօսկովա և ուրիշ
Բուսից գործարաններու և մանաւանդ տոնավաճառնե-
րու (բանայիր) հետ ըլլալուն, և կառավարութիւնը իր
բոլոր ժողովուրդը ստուգապէս և յիշուի իր մէկ մօր
զուտ ամեն իրաւունքի մէջ անխորտար հաւաստա-
պէս կառավարելուն, ժողովուրդն ալ զոհ սրտիւ և հան-
դիստ խղճմանքով կեանքներին կը վարեն: Այստեղ
գալս 25 օր եղաւ. Այլադիւնը այս տեղ գտայ. նոր և
կամ ժամանակ տեսութիւն ըրի, աղղայնէ խօսքեր բա-
ցինք մանաւանդ օրագիրի վրայ. ևս շատ կըցաւ իմ ըսի որ
ոչ պօքեցիք Նախիջեանի աղղայնոց վրայ և ոչ Նախի-
ջեանցիք պօքեցաւ կամ տաճկաստանցոց վրայ գրեթէ
բնաւ տեղեկութիւն անեւեւութեան միջոց մը չունին: Արա-
ղունք իրաւունք տուա ինձի և ըսաւ. ես ալ երբոր Բու-
ստտան գալու եկայ իմ խնդրոյ տուածները այս եղաւ որ
Տաճկաստանէն օրագիր գալ. բայց սիրելի եղբայր կըսէ,
Պօլսը օրագիրներէն հանդարտեմք Մալմուս և, նա ալ եթէ
մէկ անգամ Բուսի քաղաքակրթութեան դէմ յօդուած
մը ունենայ, շարունակ գրուածի պէս կըլլայ. վերջապէս
լրագիր բերել տալու համար այսքան խօսք եղաւ. սիրե-
լիս Օտէսա շարունակ Յոյները Պօլսի կոստած լրագիր
ները ամեն շարժու կը զոյգուին: Այս տեղի ժողովուրդը
այս տեսակ բաներու համար սէր ունին բայց պէտք եղած
աշխատութիւնը չունին, այստեղի ժողովուրդը հաստատ
և բաւական հարուստ են (պալկա կը կրմէ միջ օրման). քա-
ղաքին մէջ 3 տուն այս քանի մը տարուած մէջ տէրերը
անձառնաք ըլլալով անտէր մնացել են. ասոնց տէրերը
իրենց ողջութեան ժամանակին ուղեր են որ մշտնջենա-
ւոր յիշատակութեան աղղայն բանի մը նուիրեն. բայց

պիտի տեղեկագրեր Բարձրագոյն Գրան և պիտի ծա-
նուցանեմք մի ըստ միով. և է. Գուռն ալ ըստ այնմ
կընտրին, ուրեմն դուք երբեք կ'ստեղծ մի ընէք. ար-
դարապէս գրել, և բանին ճիշտ կ'ուրիշը հասկընդնել
մեր պարտաւորութիւնն է, ուրեմն դուք միամիտ կա-
ցէք՝ բանով վերջացուցին թէ՛ վսեմա. Ալալի փաշան և
թէ՛ վսեմա. Մալմուս ինքնին իրենց խօսքերը:

Գարձիւ վսեմա. Ալալի փաշան յաւելցուց տուել թէ
«Բաթրիք աստիճանաւ, ձեր ըսածներէն շատ բաներ
հասկցուեցաւ, և շատ մը մութ մնացած պարագայներ
լուսաւորուեցան. բայց ինձ այնպէս կը թուի, որ նոյն
դռները այդպէս անխառնաբար ձգուելուն զլուսաւոր պատ-
ճառ մը պիտի ըլլայ, վասնզի ինչպէս որ թէ՛ իրենց քա-
շած յատակալիքը (խաղալին) թէ՛ ձեր քաշածը յայտնի
կըցուցնեն որ Ատիւնաց գերեզմանատան արեւմտեան
կողմը օրինաւոր ճամբայ կայ և իրենց աւելի գիւրին է
անկից դուռ բանուլ. այդ մարդիկները այդքան իրաւունք
չձանչոյցընէն չեն, ի հարկէ զիտեն. բայց ի՞նչպէս
կարելի է որ իրենք ըստ իրենց քանայ այդ իրաւանց
վրայ դուռ ձգեն, բոլոր աշխարհի և տէրութեանց հա-
կառակ է այդ, և կատարեալ բանութիւն. ուրեմն եթէ
այս բանիս յատուկ պատճառ մի կայ թէ՛ ձեր և թէ՛ Աա-
տիւնաց կողմանէ, այն ալ եթէ իմացընէք, աւելի լաւ
կըլլայ. դուք գործին ալ աւելի զիւրութիւն կընծայէ,
ըսէք ուրեմն:

«Բանի որ Ձեր Աստիճանը կը խաղաղակէ և կը խաղ-
իմանալ բուն իսկ արմատն այն սրտամաշ գործոյն, ու-
րեմն պարտաւոր եմ ձեր մեծութեանը պատմել նոյն իսկ
բարձրագոյն պատճառը, ըսաւ սրբազան Պատրիարքը
և սկսաւ այսպէս պատմել միջոցաւորով:

«Այս գերեզմանատան դռներուն խնդիրը ուրիշ

այստեղ ո՛չ ձեռքով ընկերութիւն կայ և ո՛չ ալ այս տե-
սակ բաներէն ազգային օգուտ քաղելու աշխատող: Այս
կէ քանի մը օր առաջ կին մը 2000 բուլակ կը խրկէ վե-
հալաւ կաթ ուղիկոսին որ հրաման տայ իւր ծախքովը
քաղաքին մէջ եկեղեցի մը և իբր իր յիշատակը անթերի
կատարող անձի մը քահանայութեան կարգ տալու: որ
քահանան ձեռնադրուեցաւ, Արքեպիսկոպոս հրաման և
կած էր որ ձեռնադրէ: Ի վերջոյս ասոնք զգրեալս նպա-
տակը այս է որ եթէ դուք այդ տեղի թուսից քահանայը
կը ձեռնադրէք, որ հայաստանի և և լեւոյն որ տարեկարծի ա-
սիկով Ազգայեան վարժարանին 4000 ֆր. տարեկան
կապեր է, այս անձին շնորհիւր եթէ կրնա Ռուսիա գա-
լու հայերէն լրագիրը Պօլսի գեապանատունը բրոքորորի
մը այդ տեղ յանձնէ և ուղղակի լրագիրները Ռուսի թու-
տալով որ տեղ սխալ խրկուի նէ խրկենք: այս գործին
համար որչափ աշխատիք կարծէ, թէ՛ համարաւ և թէ՛
չափ կը տանաւ ձեր կարծածէն աւելի: Իմ գիտաւորու-
թիւնս այս ձեռք նոր Նախնիկան մնալ է: դարձեալ այս
կողմերը թէ՛ ազգային և թէ՛ ուրիշ լուր հարցորդելու ար-
ժանի ինչ որ ըլլայ ձեզ կիսապատկեր: Լրագիրի մասին
աշխատելիքը դարձեալ կը զգրեմ որ բաւական գումար-
ութիւն ալ կը լըլըք ալ նէ՛ կարծէ: Ռուսից տէրու-
թեան վրայ Տաճկաստանի հայերը ինչ գաղափար ու-
նէին նէ՛ բոլորովին սխալ է: այստեղ ամեն կրօնը հաւա-
սար սպառիւ ունին, մաքրապաշտ, մաքրապաշտ, ամեն
տեսակ քրիստոնէայ հաւատար իրաւունք ունին՝ դրեթէ
բոլորն ալ իր ազգն և ամեն բանի մէջ համարձակ իբր
Ռուս՝ կրնամ ըսել աւելի համարձակ: Այս երկրին
մէջ ազատութիւն կամ ամբաստանութիւն բաւական
դուրստ է: վասն զի այս բաները շատ բանութեանց
ծնունդ կը լըլըք այս միջոցներուն մէջ: այս երկու բանէն
ի դատ ամեն բան համարձակ, հանդիսաւ և ազատ է:
Այս մասերուն վրայ գրելու արժանի բաներ կան որ Տաճ-
կաստանի հետ համեմատելու ըլլանք, համեմատութեան
մասին՝ գծադր և արքայութիւն կը գտնուի: ուրիշ ան-
գամ դարձեալ գրելու բաներ ունիմ: ձերք ազնուա-
թեան:

ՏՕՐԸ

Յարգող խմբագիր,
Հայ դրամատիկեան գոհար մ'իս տուցաւ Տօրայի
հրատարակութեամբ: Տօրա՝ երկրասարգաց արդի կա-
պութեան ճշգրիտ նկարագիրն է: նոյն տանկայի ընթաց-
քը կը պարտաւորէ, արդիւն և կեղծ սկըլը կը շարունակէ,
խաչմ և առաքինի սկըլը գտնուի:
Տօրա առաքինութեան հրեշտակ մը, իր անխորձ սիրոյ
բնագլուխ հետեւելով՝ կը խաբարէ Խոտարի կեղծ սկըլն,
որ լի իր ժամերը քաղցրացնելու համար չէր խնայեր
խնդիրէ ծագած է որ շատ հեաւորբարակն է, և նոյն
դռներուն ձգուելուն մէջ կը ձգտէ գաղտնի նպատակը
յայտնել չեն ուզեր Լատինք: վասնզի իրենց ըրած
յայտնի անխառնութեան իրենք վերջած կը լըլըք: բայց
ևս կը յայտնեն, վսեմա: Տեառք: Ինչպէս յատակադին
մէջ կը խրկէ, Ս: Սիւն լեւոյն վրայ Լատինաց գերեզմա-
նատան կից պարտէզ մի ունիմք մեզ Հայոց սեպհական:
Լատինք իրենց միւրքը զրոյս են ի վաղուց նոյն պարտէ-
զէն բաւական մեծութեամբ մաս մը, այսինքն՝ 750 կան-
դուն գետին իրենց կողմը կորզել որ և իյէ եղանակաւ,
ինչպէս ըրած են իրենց գերեզմանատան մէջ մասը զոր
վերջ յիշեցինք, որով իրենց գերեզմանատանն աւելի
ընդարձակել: և այս խնդիրը ժամանակ ժամանակ մեզ
առաջարկեցին թէ և զանազան եղանակաւ: այսինքն եր-
բեմն իբր շնորհ և ի սկըլ եղբայրութեան խնդրելով
երբեմն ուրիշ տեղի հետ փոխել ուղղելով, երբեմն սպառ-
նալիքներով ահ և սարսափ ձգելով իրենց պաշտպան և
զոլ տէրութեանց անուամբ: երբեմն միշտ հաշտ ախամբ
նայելու պայմանաւ, և երբեմն մեծ մեծ խոտանուքներ
ընելով: Լու ևս է ասե՛ խաբել կամելով՝ զմիւր իբրեւ տը-
հաս մանուկ, ինչպէս Կեսարիոյ մէջ այն Հրէայն, որ
իւր խորամանկ խաբարաց բնութեամբն յախտակել կը-
լանայր: տղուն ձեռքէն պատուական ոսկին: Ասոնք
կը խործնէ թէ Հայոց միաբանութիւնը Սիւն լեւոյն վրայ
ունեցած իւր սեփական տեղին յարգը և պատիւը չգի-
տէր: Այլ երբ տեսան որ անոր յարգը իրենց կարծածէն
աւելի լաւ գիտէ, և գիտնալով՝ Լատինաց այնպէս խաբ-
արայ խնդիրները մերժեք էր և պիտի մերժէ յախտեան,
բանի որ չեն ճշմարիտ, չեն արդար և չեն անխաբար:

(Մնացորդը յաջորդ քաղով:)

անգլիական ամսեղ օրորդները գերեզմանի անդուն-
դը զրորելու: միևնոյն կերպով Տօրայի վրայ ալ կիշխէ,
և նոյն սկըլը Խոտարի կողմէ անխոր ապահարգանի (պօ-
չամա) մը փոխաւելով կիշխայ Տօրա դահալէժ այն վէրին
մէջ՝ ուր անխորհուրդ և անմտադիր սկըլը բացած էր ի-
րեն համար:
Ռդեկորոյս մայր մը ի դուր տընելէ ետք զայն համ-
գելու՝ կանխէ՛ այս գարը որ մոլութեանց դար մ'իւղու-
փոխանակ ճշմարիտ լուսաւորութեան դար մը ըլլալու:
Շատերը կարծեցին և կը խործնէ թերևս որ Հայը Եւրո-
պայի լուսաւորութեան հետեւելով ճշմարիտ ազատակա-
նութեան վրայ հիմնած է իր գաղափարները: բայց ո՛չ
եթէ չենք սխալը՝ մենք լուսաւորութեան միայն այն մա-
սերը ընդունեցինք որոնք փեսը փեղցրի և սանդաղը բո-
րիկի փոխեցին: ճշմարիտ լուսաւորութիւնը, որ է գի-
տութիւնն և բարոյականութիւնը՝ առաջնորդ կոխելով և
հարգական մոլութեանց խախտելով վրանիս կը խելով
հայութեան սկզբունքները հայրենիք անդունդի դու մը
խաղող մոխրին տակ թաղեցինք, նոր հայրենիք և նոր
մարդ ըլլալու համար:
Թէ և Տօրայի՝ ազատամիտ անձերէ գտած քաջաւերը
անմեղեցիկ է, բայց գտնուեցան ոմանք և թերևս շատեր՝
որ մերթ օքն ու անձրիւր սրտաճառելով ուղեցին հեղինա-
կութեան անունը արատել՝ վիպասանութեան ձեւերէ
հետ և թիւր ըլլալը ցուցնելով: Չենք ըսեր որ վիպը
վիպասանի մը ճարտար գրչին ամեն յատկութիւններն
ունի, բայց միևնոյն միջոցին չենք կրնար ալ ըսել որ բո-
լորովին հետի և թիւր է այն ամեն ձեւեր՝ որոնք վիպասա-
նութեան մ'անուշութիւններն են:
Եթէ հեղինակն ստիպուէր հատարակային քմայ համե-
մատ վիպասանել, պիտի նմանէր այն պատկերահանին որ
ժողովրդեան քմայ յարմար պատկեր մը դժագրեւ ու-
ղեւով լի գոյն-դոյն ներկուած տոխտակ մը լինէր:
Ընդունելով թիւն մը հեղինակին վարձատրութիւնն է,
իսկ քաջաւերը յարատեւելու գոհունակութիւն մը:
Հեղինակը երկատարադ է իր առաջին երկն ըլլալով՝
կրնայ աւելի յառաջանալ իր աշխատութեանց մէջ եթէ
փորձանակ վնասութեան՝ քաջաւեր արուի իրեն:
Տօրայի մասնակի օգուտներէ դատ՝ հանրական օ-
գուտները անտրանայի են: պիտի կրնան ամեն օրորդք-
որոնք Տօրայի պէս խորուած և հալածալ կը ձեռնէ՝ ըզ-
գուշանալ Խոտարի պէս տարփածունքէ և իրենց ծնո-
ղայ բարի խրատներուն հետեւելով՝ ազատիլ այն վայրագ
ճիւղաներէ որոց միւս անթախայ են:
Պէտքսեր երկատարադք, որոնց մէջ կը գտնուին ան-
գիտարար գործողներ, կրնան զայն ուղղորդութեամբ
կարգաւոր օգտել, և իրենց բռնած կերպերուն սրբա-
րակիւ և տեսեր ըլլալը տեսնելով իրենց կիսամու վի-
ձակն սխալելի:
Կը պարզի ալ այն գիտելը որու ներքե շատերը կը-
պատկեն: կը ըստուի ալ այն գիտալա՛ զարագոյրը որու
ներքե կոյսեր կը զոհուէին:
Գանի մ'երկատարադայ անպիտան քննադատու-
թեանց մասին մեր թուրքը յայտնել պըտալ թողով՝
խնդրեմ, աղին խմբագիր, այժմ՝ զայս հրատարակեք
ի քաջաւերութիւն հեղինակին և ըսել իրեն՝ որ Պօ-
րիզատէ իշխանուհին նման մատերով ակնհայտը զո-
ցելով անիկէր յառաջանայ իր վեհ նպատակին հասնե-
լու՝ որով պիտի ստանայ ճշմարիտ հայերու վարկն ու հա-
մարումը: Այժմէն թմու ընդունի մեր սիրոյ հաւատարմ:
Զմիւռնիա, 20 Հոկտեմբեր 1874:

Ռուստան. Յ. Ա.

ՀԱՅ ԸՆԹԵՐԵՑԱՏՈՒՆ ԶՄԻՌՆՈՒՆՈՅ

Ըմեն անգամ մեծ հաճութեամբ հրատարակած եմք
մեր լրագրոյն էջերուն մէջ՝ ինչ որ քաղցիւ Հայ ըն-
թերցատան օգուտն և յառաջադիմութիւնը կը պա-
հանէն, և իրենալով քաջութե այսպիսի ազգօգուտ
հաստատութիւններ որ նոր են մեզի համար՝ իրենց
տեսակին մէջ, որչափ քաջաւերութեան արժանի են:
Այս ընթերցատունը Չմիւռնիոյ Հայ երկտարար-
տութեան արդիւնքն է հետեւաբար իրեն համար պա-
տիւ մ'է, մանաւանդ երբ կը տեսնեմք որ նախաձա-
բար կը շարունակէ իւր անընդհատ ջանքը ի նպաստ
անոր յառաջադիմութեան:
Ինչպէս ուրիշ առթիւ ևս յիշատակած եմք, ընթեր-
ցատան ընդարձակ սրահին մէջ կը գտնուին գրեթէ
ամեն հայերէն լրագիրները, գաղղիերէն անգղիերէն
տաճկերէն յունարէն և գերմաներէն լրագիրներ և

հանգէսներ, ինչպէս նաև ընտիր գրքերու հաւաքատ
գրքատուն մը:
Ընթերցատան մուտքը ամեն քսակի դիւրամատչելի
ընելու համար՝ անդամակցութեան տարեկան գիներն
են, մէկ, կէս և քառորդ օսմանեան լիւրա: Քահանայք,
ուսուցիչք և այլն ձեր մուտք ունին, ինչպէս նաև այն
ազգայիք որոնք մէկ քառորդ ոսկի իսկ վճարելու
միջոց չունին: Ընթերցատան սրահը առտու ժամը
8էն մինչև պիշերուան ժամը 11 բաց է:
Եւրոպայ գտնուող մեր հայրենակիցներուն ատեն
ատեն Հայ ընթերցատան ըրած լրագրերու և գրքերու
նուէրները գովութեամբ յիշատակած եմք Եւրոպայ
մէջ: Այս անգամ ևս կը հաղորդեն մեզ 32 ընդարձակ
հատորներու նուէր մը (անսկիւրբէտի 19դ դարուս
զոր Կ. Պօլսոյ մեծա. Իլիաս էֆէնտի Հայեան
ըրած է Հայ ընթերցատան: Կոյնպէս մեծա. Ստե-
փան Շէվալիերճեան ի Լիւվերուէ՝ հաճիր է 8 հա-
տոր ընտիր անգղիերէն գիրքեր նուիրելու: Սեր
շնորհակալիւր կը փութամք հրապարակաւ մատուցանե-
լու մեծա. Իլիաս էֆէնտիին, ինչպէս նաև մեծա.
Ստեփան Շէվալիերճեանին, և այսպէս ընելով՝ հա-
ւաստի եմք թէ Հայ ընթերցատան համայն անդամոց
զղացմանց թարգմանը պիտի լինիմք:
Կ. Պօլսոյ ազգային ընդմանուր ժողով:
Յիշեալ ժողովոյն Յիւրոքը նիստը ամբոյս Տիւր ուր-
բաթ օրը տեղի ունեցաւ ի Ղալաթիա Ս. Լուսա-
ւորիչ եկեղեցւոյ մէջ՝ ատենապետութեամբ Չմիւռ-
նայի վսեմա. Սարգիս էֆէնտիի Ալաբեղեան:
Այս նիստին գործնական արդիւնքն եղաւ նախ՝
վաւերացումը քաղաքական ժողովոյն, որ Ս. Պատ-
րիարքին յորդորանքը յանձնառու եղաւ շարունա-
կել իւր ծանր պաշտօնը մինչև Սայիս առաջակայ
ամին: Այս ժողովոյն վերայ՝ Կորին Սրբազնութեան
ընտրութեամբը, չորս անգամ ևս յաւելցան. որով
Քաղաքական ժողովոյ այժմեան անդամոց թիւը կը լի-
նի ինը. որոնք են մեծարդոյ տեաք,
Չմիւռնայի Ալաբեղեան Սահակ էֆէնտի
Նորատունկեան Յակոբի էֆէնտի
Եւսուփեան Տիգրան
Ֆիւնիկեան Յակոբ
Սիւրտիւեան Կէորդ
Կոստանդեան Յակոբ
Ասլանեան Մանուկ
Մամաեան Սիւքայէլ
Սիւրտիւեան Կէորդ
Այս վերջի չորս անուանքը՝ նորընտիրք են:
Յիշեալ նիստին գործնական երկրորդ արդիւնքն
դարձեալ վաւերացում մի եղաւ. այսինքն Բէրայի
թաղէն ընտրուած չորս մեծա. երեսփոխանաց վաւե-
րացումը: Սակայն մեծապէս կը ցաւիմք տեսնելով
թէ Կ. Պօլսոյ ազգային լրագիրք թէպէտև կը հրա-
տարակեն այս վաւերացումը, բայց չեն ծանուցաներ
թէ Բէրայի ընտրուած թիւը որչափ է, անոնցմէ քա-
նի՝ չորի մասնակից եղեր են այս ընտրութեան, և
վերջապէս յիշեալ չորս մեծա. երեսփոխանաց իւրա-
քանչիւր քանի՝ քուէով ընտրուած է: Այս տեղե-
կութիւնները ամենահարկաւոր են, կարծեմք, մանա-
ւանդ ի ժամանակիս յայտնի, յորում հասարակութեան
մէջէն իրաւացի գանդատներ կը ըլլուն: Թէ շատ ե-
րեսփոխանք 4, 8 կամ 10 քուէով ընտրուած են:
Եւ որովհետև լրագիրք այս պարագայից վրայօք միշտ
ըլուծին կը պահեն, կերեւ թէ այսպիսի փոքրաթիւ
քուէիւք ընտրութիւնները կը շարունակուին և երես-
փոխանական ժողովը՝ առանց ուղղորդութեան մատուցա-
նելու այս էական մասին, կը վաւերացնէ զոր և է
ընտրութիւն:
Երեսունեւմէկերորդ նիստը գործնական ուրիշ ար-
դիւնք մի չունեցաւ:
Կ. Պօլսոյ երեսփոխանական ժողովոյն կացութեանը
վրայօք՝ նոյն մայրաքաղաքին Եւրոպայ ազատախօս պատ-
ուական լրագրոյն Չմիւռնայի թիւոյն մէջ հետեւեալ
յօդուածը կը կարդամք:
ԵՐԿՈՒ ՀԱՐՑՈՒՄ
Վերջին օրերը ազգային լրագրաց ոմանց մէջ ե-
րեսփոխանական ժողովոյ ի պաշտպանութեան հրատա-
րակեալ քանի մը նամակներ շատերու զարմանքը կը
գրաւեն:
Նամակագիրք, նկատելով որ ներկայ երեսփոխա-
նութիւնն իւր նախորդին համեմատութեամբ յաճախ
նիստ կը կազմէ և զանազան խնդրոց վրայ կը լինաւ:

Նի, նկատելով՝ որ քանի մը տարի առաջ մինչդեռ ընդհանուր ժողովոյ սրահը փակ էր ունկնդիր ըլլալ փափաքող ժողովուրդեան, և թէ նախորդին ատեն մինչդեռ հազիւ կարելի կըլլար հինգ վեց անգամ հըրաւիրելու երեսփոխանաց օրինաւոր թիւ մը դտնել ատեն րանալու, իսկ այժմ առանց բացառութեան որոշեալ օրերու մէջ ատեն կը բացուի, այէտք չէ ուրեմն խստութեամբ քննադատել զներկայ ընդհա. ժողովը: Իայց պէտք է զիտնալ որ՝ եթէ ներկայ ե. րեսփոխանութիւնը նախորդին համեմատութեամբ յա. ճախ նիստ կընէ, իւր նիստերուն արդիւնքը վեճա. քանո-իւննց վեճաքանո-իւնն և Գիտող-իւննց Գիտա. ղո-իւնն է միայն, որոնցմէ ազդին շահ մը չկայ. տաճ. կերէն առած մը կընէ, «ոյո» կառնա ու Կէս:

Իսկ ընդհանուր ժողովոյ նիստերուն ունկնդիր ժողովուրդեան համար բաց լինելը՝ ազդին շնորհ մը չէ. ստոյգ է որ՝ նախորդ երեսփոխանութիւնն առա. ջին անգամ այդ մասին բռնաբարութիւն գործելու. զեց, այլ չյաջողեցաւ. ժողովուրդին այն ատեն իսկ իւր իրաւանց տէր եղաւ. և սա յայտնի է որ նախորդ երեսփոխանութեան ժամանակ ժողովուրդը շատ ան. ցամ հազարներով ներկայ գտնուած է ժողովոյ:

Վերջապէս, եթէ ներկայ երեսփոխանութիւնը նախորդին հակառակ որոշեալ օրերուն ատեն կը բա. նայ միշտ՝ քանի որ այդ ատեններէն մինչև յայժմ լաւ արդիւնք մ'արտադրած չէ, կամ եղբր է կամ չէ եղբր, իւր եկեղեցւոյն պըծուին ու իւր կնիւնն և աղջկանը լիկուին աշխիւ առջև տեսնող խելճ գաւա. ռացւոյն ինչ հոգ:

Երեսփոխանական ժողովն եթէ ուզէ մծ գործեր կրնայ տեսնել. եթէ երեսփոխան էֆէնտիները չեն ուզեր որ աղային խմբագրութիւնն իրենց նկատմամբ կ'ը. Գիտ. մէջ գտնուի, թող գործեն, թող գործե. լու միջոցներ ձեռք առնուն, թող քիչ մ'ալ ընդ. վայրախօսութեանց վերջ տան, ժողովուրդեան իրաւ. ունքն է այս ամենը պահանջել. ինչ են երեսփոխա. նաց պարտիքը. լոկ ժողովն երթալ, լոկ հակաճա. ուել, խնդիրներու լուծում չտալ, այս են մեր խօսից տեղի տուող պարագայք. գիտել կուտամք երեսփո. խանութիւնը գովաբանել ուղղով Պ. նամակագիրնե. րուն՝ որ իւրեանց ջատագովութիւնները մեր յառաջ բերած կէտերուն առջև կը ցնդին. մեք կըսեմք թէ յ. րեսփոխանութիւնն ազդին մահու և կենաց վերաբե. րող խնդիրներէն և ոչ մին լուծած է մինչև յայսօր, այսինքն երկու տարիէ ՚ի վեր Սիւտ է այս, խնդիրն հոս կը յանդի. ասոր ՚ի սպաստխանի կըսեն թէ ընդ. հանուր ժողովը յաճախ նիստ կընէ. լաւ, շնորհակալ ենք. բայց ո՞ր է որոշմ, ո՞ր է վեճ. կը խնդրենք որ Պ. նամակագիրք սոյն նօտր դրով նշանակեալ երկու հարցմանց գոհացուցիչ պատասխաններն հաճին տալ, և այն ատեն Երաբա յօժարամիտ յետս կըլիզէ երեսփոխանութեան տարտամ վիճակին դէմ իւր հրատարակած բոլոր գրութիւնները:

ՔԱՆԱՁԱՆ ԵՄԻՐԻՔ

Զմիռնիա, 23 Հոկտեմբեր:

Վահանգիս նոր կուսակալ վսեմա, Համոի փաշան՝ քառասորեայ զուղուլութեան համար սահմանեալ օ. րերը լմնցնելով, ամսոյս 10ին կիրակի օրը փառա. տօրապէս մտաւ ՚ի քաղաք: Ը ինուորակն և քա. ղաքական կառավարութեանց զլսաւոր անդամները, նմանապէս օսմանեան հպատակ զանազան ազգայնու. թեանց հոգեւոր հովիւները և ազգային հոգաբարձու. ները փութացեր էին ընդ առաջ ելելու Նորին Վսեմութեան, որ շրջապատեալ ՚ի նոցանէ, շքեղ հանդիսիւ զնաց ՚ի կառավարչական պալատն. ուր քաղաքիս երեւելոց սիրալիւր յարգանքը և շնորհա. տրութիւնը ընկալաւ:

Հետեւեալ օրը՝ սովորական փառաւորութեամբ կարգացուցաւ կայսերական հրովարտելը, որով Ն. Վսեմութիւնը Եւրոպի նահանգին ընդհանուր կա. ռավարիչ կարգուած է:

Եւսոյս 14ին չորեքշաբթի օրը բոլոր հիւպատոս. ները պաշտօնական կերպիւ այցելութեան գացին Ն. Վսեմութեան՝ յորմէ մարդասիրաբար ընդունուեցան. Վսեմա. կուսակալը՝ ընկերութեամբ մեծաշուք տեարց Սուլթան-Պէյին և Տերան էֆէնտիին, փու. թացաւ տեսութեան երթալու յիշեալ հիւպատոսաց և զանազան ազգայնութեանց հոգեւոր հովիւներուն, ա. նոնց ըրած այցելութիւնները հաւուցանելու համար:

— Եւսոյն է թէ Ս. Երուսաղէմոյ Գաղղոյ հիւ. պատոս մօսիւ տը Պարէր՝ քանի մը ամիսէ ՚ի վեր Իզմիր ընդհանուր հիւպատոս կարգուած է փոխանակ Պէնթիվոյոյ կոմսին: Բայց որովհետեւ տակաւին ժա. մանակ մի պիտի չկրնայ գալ իւր նոր պաշտօնը վա. րելու, Գաղղոյ կառավարութիւնը պատուէր յու. ղարկեց մօսիւ Բէլիսիէին, որ փոխ-հիւպատոս է ՚ի Բոր-Սայիտ, որպէսզի Իզմիր գայ և առժամանակեայ կերպիւ ընդհանուր հիւպատոսի պաշտօնը վարէ:

— Կայսերական բարձր հրամանաւ, պետական խոր. հրդոյն նախագահ Քեամիլ փաշան իւր պաշտօնէն ար. ձակուեցաւ, և անոր յաջորդեց Պաղտատի նախորդ կուսակալ վսեմա. Նամիք փաշան՝ որ երեքմի պատե. րազմի պաշտօնեայ էր: Վսեմապէս Երաբութեան բարձրագոյն ատենին նախագահ Մէհմէտ Բիշ. տի փաշան իւր պաշտօնէն արձակուեցաւ և անոր յա. ջորդեց բարձրա. Իսազիլ Սուլթան փաշան:

— Տէրութեան երեք մծ պաշտօնատարք՝ այսինքն պատերազմի նախորդ պաշտօնեայ Հիւսէին Լիլի փա. շան, ոստիկանութեան նախորդ պաշտօնեայ Հիւսէի փաշան, և օգոստա. Սուլթանին առաջին քարտու. ղար Լափն-Պէյը՝ գաղտնաստանական արցաքննութեան մի ենթարկուելէ ետեւ յանցաւոր գտնուելով, արտաք. սըման դատապարտուեցաւ: Հետեւեալ Հիւսէի փաշան և Լափն-Պէյը ՚ի Կիպրոս կղզին և Հիւսէին Լիլի փաշան ՚ի Սարթա քաղաքուեցան:

— Երաբայի նախորդ կուսակալ Իսմայիլ փաշան ևս ՚ի Վարպիզոն քաղաքուեցաւ, իւր պաշտօնին մէջ գաղտնաբար ընթացք մի ունենալուն համար:

— Բարձրագոյն Ս. Եւսոյս իւրաքար յորոն մար. դասիրական խնամքը դատաւական վարչութեանց բա. րեկարգութեանը վերայ ևս կը տարածուի, միտք ունի կըսեն, յաջողակ, կը թեւալ և բանիւրուն անձինք՝ գաղտնի կերպիւ, յաղարկել յայցելութիւն գաւառաց. ուր ժողովրդն ճշմարիտ պիտոյիցը վերայ մարտմտնե. տեղեկութիւններ ստանալով, վարչութեան ընթացքը աչք տեսնելով, բնակչաց զանդատները ակաշնով լնելով, վերջապէս իրենց պարտած երկիրներուն վի. ճակը, ժողովրդոց որպիսութիւնը իմանալով՝ ամեն շաբաթ համառօտ տեղեկագիր մի յուղարկեն Բարձ. րագոյն Վարն: Եւսոյս կերպիւ, կերպարական կառա. վարութիւնը հարկաւոր եղած ստոյգ տեղեկութիւն. ները իւր աչաց ներքեւ ունենալով, կարող պիտի ըլլայ դատաւաց ամեն կարօտութեանց վերայ հոգ տանել, վարչական զեղծումները բառնալ և ժողովրդոց նիւ. թական և բարոյական զարգացմանը վերայ հսկել:

— Ս. Պապին արտաքոյ կարգի դեսպան մօնսէ. նիէօր Կրանքին, որ ՚ի Վ. Պոլիս յուղարկուած էր զհակահասունեան կաթոլիկ հայերը որ և է կերպիւ համոզելու համար, մեկնեցաւ ՚ի յիշեալ մայրաքա. ղաքէն առանց կրնալու իւր նպատակը իրողը գնել:

— Կը հաստատեն թէ զահաւորոյս Նաբոլէոն Եր. րորդ կայսրը՝ ընկերութեամբ կայսրուհւոյն ՚ի Սա. թա պիտի երթայ, ուր պիտի անցնէ զձմեռը ՚ի զար. ման առողջութեան իւրոյ:

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Եփօնին զինը կրնար ևս առաւել իջնել, եթէ զնոք քիչ մը համբերութիւն ունենային: Եւսոյս շաբթու 225 կողովն աւելի աֆիօն վաճառեցաւ, ՚ի զին 137-140 ղուրուշ Գարահիսարը և 135-136 ղուրուշ չէքին, հասարակ աֆիօն:

Բամպակը հանդարտութեան մէջ կը գտնուի և գի. ներն են 435-460 ըստ տեսակին: Եւսոյս յայտնի սեր. մանց բամպակը մինչև 475 ղուրուշ վաճառեցաւ:

Փալամուտը կուզուի, և Եւզղոյ տեսակին զինը 93-95 ղուրուշ կենդինարը նոր հնձոյն ապրանքէն: Քեօքոյան չուզուի և հազիւ թէ 300 ջվալ վա. ճառեցաւ այս շաբթու 280-305ի կենդինարը:

Ճէհրիին այսօրուան արժէքը՝ 24-26 ղուրուշ է օխան ըստ տեսակին:

Լուացուած բուրդ 500 կենդինար ծախուեցաւ 690 ղուրուշ կենդինարը:

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

Մօսի. Յրանգուա կրանի վարպետ առաւմագոր. ծը՝ որ հայերէն լաւ կը խօսի, կը գրէ և Հայոց բաղը կը բնակի իւր բնամեքոք, իմաց կուտայ քէ շատ դիւ. րօքեամբ կը բարդէ հանուելու ակումները և անոնց

տեղ արուեստական պատուական ակումներ կը գրէ: Բաց յայնման փութած ակումները կը լեցնէ ոսկիով և ուրիշ տեսակ բաղալարքիւնով (քոնքօգիսիօն) ըստ անգղիական և ամերիկեան դրուրեան. նմանապէս սեցած ակումները կը ձերմկցեն, և բերանի ուրիշ ա. մեն տեսակ ճիւղանքիւնները կը բարդէ: Մօսի. Յ. կրանիէն՝ որ պարկեշտ և խոհեմ երիտասարդ մըն է, կը խոստանայ այս ծառայութիւնները մատուցանել յարգոյ Հայ հասարակութեան՝ չափաւոր գիներով:

Մեծ շտեմարան տեսակ տեսակ բուրդերու՝ պարա. նոցի և կրնակի ցանազան փորքի պոխմաներ և ու. րիշ մանր բաներ բանելու համար, որոնք նոր հասած են Եւրոպայէն և խիստ չափաւոր գիներով կը ծախ. ուին: Եւսոյս շտեմարանը կը գտնուի Ֆրանկաց բաղը Լաքարիստ կրօնաւորաց եկեղեցւոյն անցքին մէջ:

ՀԻՒՆԴԻՆ ԲԱՐԵԿԱՄԸ

ԴԵՂԱՆՔԻ ՀԱՆՈՒՄԻՒՆԻՏԵՐԻ ԶՎԱՅԻՆ ՀԻՒՆԴԻՆԻՍԵՐԻՆԵՐԻ

Մարդոյս ջնջին դուրսեան (Դեմէ) շատ յորհած ըլլալը ստիպել անոնք մին է և զիւրերուն ամենափոքրիկ շարժումը կամ դր. քուրութիւնը վշտալի է յոյժ. վսեմ զի ուր դանկու և անոր դե. շէ — Միակ դեղը այս է. քիչ խմ պիտի, դարեւոյր, և ոգե. լից ըմպելը. և աւելի աղէկ կըլլայ որ բոլորովին հեռանա ա. նանցմէ, և ամենին չլսեն. նմանապէս խաչվէ մի խմը, և անոր տեղ թէ թէ (թէ չով (չա) դո՛հ եղբր: Կարելի եղածին չափ մա. բուր օգ ծծէ ամեն դիւր իմ դեղահաստեղեւ երեք կամ չորս հաւ կըլէ շատ միս կեր և համեմունք (սուշ) հեռու կեցիր: Եթէ այս օգտակար կանոնները ճշգրութեամբ ՚ի գործ դնելու ըլլաւ, միտքը շատով պիտի հանգստանայ, մարմնը աւողջ պիտի ըլլայ և պիտի մոռնաս թէ ջրաց շարժումն ունեցար:

ԱՆԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆԻՔ ԵՐԻՄԻԱՄԱՆՅ

Եւսոյս գործարանաց վերաբերեալ ամեն հիւանդութեանց մէջ, թէ կըլիզներ չափեւ աւելի ջրալից կըլն ան կամ բաւական չեն ըլ. րաւ, թէ բարը կամ աւղը երկամանց կը հասնին կամ թէ ա. նանց մեջ ցաւեր կը դոյնան մէջին համապատասխանած մասը: Եւս. ամեն հիւանդութեանց ժամանակը պէտք է Հուլիոսէի դեղահաս. րը աւելու տակալ հրահանգաց համեմատ և անոր պայծառիւցը վի. ճ երկամանց վարի կողմը անկողին մտնելու ժամանակը: Եւս. դարմանը անմիջական օգնութիւն մի պիտի մատուցանէ, այնինչ ու. րիւզ դեղերը զուր տեղը գործածուած պիտի ըլլան:

ՍՏԵՄԻՍԻՒ ԵՐԻՄԻԱՄԱՆՅ

Որ և է դեղ մի չկրնար ստամոքսի գորութիւնը նորոգել և աղէկցնել զայն շուտով՝ ինչպէս այս դեղահաստեղը որոնք անբարե. խառնութեան կամ վատթար կերակուրէ պատճառաւ բոլոր թեթ. ուութիւնը կը վնասն և կը հասնին ՚ի լեարդ (Գաւ. Բէյէր), որուն գործողութիւնը կը կարգադրեն. զիւրերու ստամիկ ձգտման (սաբաւ) դէպքերու մէջ քանչեւին ներդրութեամբ մի ունի և լեղր ու ստամոքսի ամեն անկարգութիւնները միշտ կը բժշկէ:

ԲՈՐԲՈՒՄԻՍ ԹՈՒՔԱՆԱՅԻՅ (Դոնէ) ՀԱԶ ԵՒ ՀԱՐԻՈՒԼՍ

Շնչաւորութեան վերաբերեալ գործարանաց հիւանդութիւնց ամեն անտէն աւելի յաճախ կը պատճառէ և երբեմն աւելի վսեմ. դաւոր է: Եստեց գործողութեանց անկարգ ընթացքին առաջինը շանները կրնան միշտ կարգադրուիլ Հուլիոսէի հաշակաւոր դեղը, հատից միջոցաւ: Եստեց շուտով կը դարմանեն արեան որ և է աւ. ժամանակեայ անարթութիւնը, կը թէ թէ յետին խցուած շնչաւորութ. րը, կը բարեկանեն շնչաւորութեան ստամիկ արագութիւնը և կը բողբոխեն կուտան շնչափողին ու թոքերուն զիւրութեամբ ու կը նմանաւորապէս գործեցու: Եւսոյս դեղահաստեղը՝ իրենց մարդոյկը գորութեամբ կը սրբեն արիւնը ամեն աղանդութիւններէ, և այ. ցեղանակաւ կը զօրացնեն զգրութիւնը (Դեմէ) ընդդէմ ծեր. կան անտի, շնչադեղութեան, և ուրիշ թողային սկարութեանց

ՏԿԱՐԱՅԵԱԼ ՄԱՐԿԱՅԻՆ ԲԱՆԿԱՅՈՒԹԻՒՆԵՐ

Տկարութեան, թուրութեան և զգացաւորութեան դէպքերու մէջ, որոնք որ և է բնական կամ գերբնական չափազանցութեան յա. ւաջ եկած են, այս դեղահաստեղը այլալիւ և նորոգիչ ներդրութ. թիւնը մեծապէս օգտակար է. քանզի մարդոցութիւնը կը վերահա. տատէ, մարմնոյն ամեն հիւլեղ թափումը կը կանոնաւորէ, ջնջ. դրութիւնը կը զօրացնէ, հիւանդին միտքը կը յարգարէ և միւլ. պէս աւողջութիւնը ձեռք կը բերէ:

Հուլիոսէի դեղահաստեղը ամենին օգտակար դեղերն են հի. տեւեալ հիւանդութեանց համար:

Շնչարգելութիւն,	Թոքացաւորութիւն,	Թոքացաւորութիւն,
Մախային անոթ,	Տեսաւստութիւն,	Յուր օրովայնի,
Խիթ (սաճը),	Ջրողութիւն,	Միզարգելութիւն,
Հարբուցի,	Եւսոյս օրովայնի,	Բորբոքում,
Ծիրակաւ անոթ,	Գալուկն,	Ախար ընդերաց,
Բնաշ (Կիւսաբէ),	Բարակիւն սրտի,	Եւսոյս օրովայնի,
Խոյլ պարանոցի,	Քար կամ խիճ միզա. նանց,	Մարմային հիւանդու. րէրի հիւանդութիւնը Գլխացաւութիւն,
Վերնոտութիւն,	Նոցի,	Թիւնը,
Փոքացաւ,	Ափորիտեան անոթ,	Խոցողութիւնը:

Խմբագիր—Ստր. լրագրոյս, Դ. Կա. Գ. Պալ. Կալապիւն:

Ի ՏԳԱՐԱՆԻ ԱՐՇԱՆՈՅՍՈՅ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ